

Təranə MƏMMƏDOVA

AMK-nın müəllimi

Ünvan: Bakı, Yasamal rayonu, Ələsgər Ələkbərov 7

RAFİQ BABAYEV YARADICILIĞININ ÜSLUB AXTARIŞLARINA BİR NƏZƏR

***Xülasə:** Təqdim olunan məqalədə Rafiq Babayevin yaradıcılığının üslub axtarışlarına nəzər yetirilmiş, onun müxtəlif istiqamətləri araşdırılmışdır. Belə ki, burada onun ifaçılıq sənətində bir-biri ilə sıx bağlı olan aranjemançı, improvizator və orkestr rəhbəri kimi üç cəhəti göstərilmişdir. Bu cəhətlər musiqçinin yaradıcılıq yolu ərzində çulğalaşmış, müəyyən amillərdən asılı olaraq zaman-zaman ön plana çıxmışdır.*

***Açar sözlər:** Rafiq Babayev, aranjemançı, bəstəkar, caz kompozisiyaları*

Respublikanın xalq artisti, bəstəkar və pianoçu R.Babayev dərin erudisiya, idrak, sənətinə məhəbbət və əlbəttə ki, insanlıq kimi keyfiyyətləri özündə cəmləşdirən bir şəxsiyyət kimi yaddaşlarda qalmışdır.. O, ilk növbədə incə təfsirçi, gözəl pianoçu, sözün əsl mənasında “musiqiçi” idi. Azərbaycan cazının intellektual əsaslanmış konsepsiyasının yaradıcılarından olaraq bu istiqamətdə ilk addımları atması onun hazır şablonlardan hər zaman uzaq durmaq istəyini bir daha təsdiqləyir. Onun caz kompozisiyaları hələ sovet dövrünün qadağaları çərçivəsində yaranmışdı. Bunu yalnız cəsarətli və dərin mənəvi mədəniyyətə malik şəxsiyyətlər bacarırdı. Onun ifaçılıq sənətində şərti olaraq bir-biri ilə sıx bağlı olan üç istiqaməti ayırd olar: aranjimançı, cazmen və orkestr rəhbəri. Bu cəhətlər musiqçinin yaradıcılıq yolu ərzində çulğalaşmış, müəyyən amillərdən asılı olaraq zaman-zaman ön plana çıxmışdır. Kiçik ansambllarla işlədiyi zaman caz improvizasiyaları əsas yer tutmuşdusa, müğənniləri və vokal qrupu (“Qaya” kvartetini) müşayiət edərkən o özünün aranjimançı kimi fitri istedadını bürüzə vermişdir. Onun bu istedadının tam formalaşması üçün 60-cı illərdəki fəaliyyəti – fransız müğənnisi Lak Duvalyan ilə üçillik qastrol səfəri, “Qaya” vokal-instrumental ansamblının və R.Behbudovun Mahnı Teatrının musiqi rəhbəri kimi çalışması bir məktəb rolunu oynamışdır. Daha sonralar isə müxtəlif tərkiblərdə müxtəlif fərdi qabiliyyətli musiqiçilərlə (həm estrada, həm də xalq sənətkarları ilə) ünsiyyəti həmin qabiliyyətinin daha da cilalanmasına səbəb olmuşdur.

R.Babayevin ifa etdiyi musiqinin kompozisiya quruluşu, harmoniyası, ritmik relyefi caz ənənələrindən uzaqdır. Onun yaradıcılığı Azərbaycan xalq musiqisinin ənənələrinə əsaslanan nadir harmoniya və qəlbləri məftun edən təsirli melodika ilə diqqəti cəlb edir. Verdiyi müsahibələrdən birində dediyi kimi: “Caz artıq xeyli vaxtdır ki, ənənəvi Amerika mədəniyyətinin çərçivələrindən çıxmışdır və bu, ilk növbədə cazın vətəninə musiqi ənənələrinin cazmenlərin yaradıcı axtarışlarının arxasınca yetişmədiyindən irəli gəlir” [4].

Mahnı Teatrı yarandıqdan sonra R.Behbudov kimi dahi ustadla birgə fəaliyyət onun həyatında çox böyük dəyişikliklər və müxtəlif janrlarda işləmək şansı yaratdı. Bu, R.Babayev yaradıcılığında çox gözəl və məsuliyyətli dövr idi. Bir tərəfdən böyük

uğur, geniş kütlənin rəğbəti, ümumittifaq şöhrət, ən yaxşı sovet və əcnəbi konsert salonlarına dəvətlər və müvafiq olaraq kifayət qədər yaradıcılıq nailiyyətləri demək idi. Bu dövrdə Rafiq çoxlu sayda orkestr musiqisi yazır, kollektivdə ifa olunan bütün musiqiləri aranjiman edir, R.Behbudovla birlikdə müxtəlif mədəniyyətlərin musiqi dialoqunu və qarşılıqlı təsirini genişləndirmək və dərinləşdirmək yönündə işlər görürdü. Digər tərəfdən, sırf caz improvizəsindən uzaq düşmək onu sıxırdı. Məsələ ondadır ki, R.Babayevin kollektivində hər zaman yüksək səviyyəli caz musiqiçiləri çalışmışdı. Lakin Mahnı Teatrının özünəxas qanunları, daha dəqiq desək janr xüsusiyyəti isə daimi caz axtarışlarına və risk etməyə imkan vermirdi. Bu səbəbdən də Rafiq iki dəfə, 1965-1966 və 1970-1971-ci illərdə öz musiqiçiləri ilə Teatrı tərk edərək “Qaya” qrupunun musiqi rəhbəri kimi çalışmışdı [3].

Artıq 1960-cı illərin sonundan R.Babayevin yaradıcılığında bir neçə istiqamət paralel inkişaf etməyə başladı. O, Mahnı Teatrında xalq və estrada musiqisi janrında çalışır, tez-tez Azərbaycanın rayonlarında, SSRİ-nin şəhərlərində və xarici ölkələrdə gastrollarda olurdu. Öz caz kollektivi ilə müxtəlif caz festivallarında çıxış edir, caz musiqisindən ibarət albomlar yazdırır və Bakıda keçirilən ilk caz festivallarını təşkil edir, “Qaya” qrupu ilə, M.Maqomayev, P.Bulbuloğlu və başqaları birgə çalışırdı. O, həm də gənc musiqiçilərə, öz fəaliyyət kollektivlərinə fəal surətdə yardım edir, kino sahəsində də çalışırdı.

Rafiq Babayev daim zamanı qabaqlayaraq musiqi mədəniyyəti tarixinə muğam və milli melodiyaların caz ritmləri və improvizələri ilə vəhdətinə nail olan yenilikçi kimi daxil oldu. Hələ uzaq 1967-ci ildə Tallin caz festivalında R.Babayevin rəhbərlik etdiyi ansambl laureat adına layiq görülmüşdü. Bu festivalda ifa olunan “Bayatı-Kürd ladında” kompozisiyası özünəməxsus milli koloriti ilə məşhur Amerika caz tənqidçisi Uillis Konoverin ürəyinə yol tapmış və “Bayatı-Kürd muğamı ladında” kompozisiyası “dünyaya Şərqi cazını tanıtdı” ifadəsi ilə yüksək qiymətləndirmişdi [2].

Rafiq Babayev Azərbaycan melodiyası ilə öz harmoniyasını heyrətamiz şəkildə uzlaşdırma bilmişdi. Məlumdur ki, Azərbaycan milli melodiyalarını harmonikləşdirmək çox çətin məsələdir, çünki hətta nəzəri baxımdan “düzgün” olan hər hansı melodiya bu məqsəd üçün yaramır. Azərbaycan xalq musiqisinin özünəməxsus melodik üslubu eynilə məxsusi harmoniya tələb edir. Bu və ya digər melodiya üçün münasib “vertikal” tapmaq üçün istedad və intuisiya gərəkdir, çünki onları hesablama yolu ilə tapmaq mümkün deyil. Rafiqin bu məsələyə öz münasibəti var idi. Azərbaycan melodikasını üçün onun tapdığı harmonik dil heç kimin üslubuna bənzəmirdi. O, musiqinin ağılasızdır dərəcədə maraqlı, qulağa çox xoş gələn səs layını yaratmışdı. Çoxları bunu lirik üslub adlandırır. Düşünürük ki, bu, məhz R.Babayevin öz üslubu idi.

1968-ci ildə muğam və cazın qarşılıqlı nüfuzu ilə bağlı axtarışlar davam edirdi. R.Babayevin “Mahur” və “Segah” muğamları üstündə eksperimental kompozisiyaları Bakı radiosunda tarzən Ə.Quliyevin və caz kvartetinin ifasında lentə yazılır.

R.Babayev müəyyən kanonlardan imtina etməklə həmişə yeni qaydalarla bunun zəruri olmasını təsdiq edir. O, başqa musiqiçilərə məhz bu peşəkar musiqiçi keyfiyyətini miras qoymuşdur. O özünün bütün yaradıcılığı ilə daim təsdiq edirdi ki, musiqi, hətta caz musiqisi nə qədər sərbəst olsa da ciddi məntiqə, insan zəkasına tabe olmalıdır. Buna görə də bu gün improvizə ənənələrini, R.Babayevin ənənələrini davam

etdirənlər savadlı, düşüncəli, öz sələflərinin irsini dərk edərək, onu yenidən işləyərək, bu irs zəminində yeni əsərlər yaradan musiqiçilərdir.

1991-ci ildə Rafiq Babayev öz studiyasını açdı və eyni zamanda, “Cəngi” ansamblını təşkil etdi. Bu ansamblı o, fərqli janr və üslubları, yəni müxtəlif yönümlü musiqiçiləri – xalq çalğı alətləri, klassik, caz və estrada musiqisi ifaçılarını birləşdirdi. Bunlar xalq çalğı alətləri ifaçıları H.Sadıxov və E.Sadıxov, vokalçılar B.Dadaşova, A.Zeynalov, M.Tağıyev, F.Rəhimbəyova və Q.Nəsirovun rəqs kollektivi idi. Onu da qeyd edək ki, R.Babayevin yaratdığı ansambl bəstəkarın vaxtsız vəfatından sonra AMK-nın rektoru, xalq artisti, professor S.Kərimi rəhbərlik edib. 2002-ci ildən isə ansamblın rəhbəri xalq artisti M.Cəfərovdur. Son illərdə “Cəngi” qrupunun kifayət qədər uğurları, nailiyyətləri olub: ölkədə və xaricdə konsertlər, musiqimizi müxtəlif layihələr və festivallar çərçivəsində dünyada təmsil etmək və s. [1].

1990-cı illərin əvvəllərində onun axtarışları və zamanın verdiyi imkanlar üst-üstə düşdü. Müasir səs avadanlıqları keyfiyyətcə yeni səviyyədə bədii axtarış aparmağa imkan yaradırdı. Studiya işləri onu bütünlüklə cəlb etmişdi. 1993-cü ildə R.Babayev bəstəkar S.Kərimi ilə günlərlə studiyada yeni aranjiiman və kompozisiyalar üzərində işləyirdi. Müasir səsəlmə axtarışları folklor musiqisi üzərində dayandı. O dövrdə R.Babayev çoxlu xalq rəqs musiqisi, xalq musiqisi ifaçıları ilə bir neçə albom üzərində işləmişdi. 1994-cü ilin əvvəlində böyük musiqiçi məşhur və qədim Azərbaycan melodiyalarına yeni baxışını əks etdirən “Həsərət” albomu üzərində işə başladı. Sonradan albomu maestronun varisləri C.Əmirov və S.Kərimi yekunlaşdırdılar. O zaman heç kəs bilmirdi ki, “Həsərət” Rafiq Babayevin son işi olacaq. Bu gün bir çox cazmenlər Salman Qəmbərov, Tofiq Cabbarov, Emil Həsənov, Rauf və Rain Sultanovlar, Ələsgər Abbasov, Emil İbrahim, Ruslan Hüseynov, Emil Məmmədov, Rəşad Haşımov onun ənənələrini yaşadıb, yeni uğurlara imza atırlar [3].

Yaradıcılıq axtarışında onu cazda doğmalılıq və yadlıq, millilik və kosmopolitlik kimi problemlər düşündürürdü. Təsadüfi deyil ki, son illər onu daha çox “Azərbaycan cazı nədir?”, “Azərbaycan cazının ənənələri və onun dünya, ümumi caz ənənələri ilə əlaqəsi nədədir?” kimi suallar maraqlandırır. Son müsahibələrindən birində həm özü, həm də bizim üçün çox vacib olan fikirlərini bölüşmüşdü: “Azərbaycan cazı nədir? Bu, Azərbaycan intonasiyaları ilə klassik caz quruluşunun vəhdətidir... Azərbaycan musiqisi bütünlüklə muğam üstündə qurulduğundan təbii ki, muğamı, onun intonasiyalarını, caz standartlarını bilmək və onları caz kompozisiyalarında üzvi şəkildə tətbiq etməyi bacarmaq lazımdır... Sitat gətirməsən də hər bir təbəqənin dərinliklərində, hər bir ansambl ifaçısının partiyasında intonasiya mövcuddur və bunu Azərbaycanın polifonik caz musiqisi adlandırma bilirik” [3].

R.Babayev üçün caz yalnız bir həyat tərzi, hissiyyat və ya yaradıcı ideyaların həyata keçirilməsi üçün bir vasitə deyil, həm də dərin araşdırma, tədqiqat mövzusu idi. Onu cazın digər bir musiqi dilinə bənzəməyən fərqli mənbəyinin sualları narahat edirdi.

ƏDƏBİYYAT:

1. Pərvin. “Cəngi” Estrada Folklor Ansamblının növbəti uğuru. // “525-ci qəzet” qəz., Bakı, 2014, 4 noyabr.
2. L. Rəhmanova. Unudulmaz şəxsiyyət. // ”Musiqi dünyası” jurnalı, № 1-2(7), 2001. s. 119-121. URL: http://www.musiqi-dunya.az/new/read_magazine.asp?id=
3. Мамедов-Пашабейли Ф. Легенде азербайджанского джаза Рафику Бабаеву исполнилось бы 80 лет. 31.03.2016. URL: <https://ru.sputnik.az/columnists/20160331/404365859.html>
4. Mehparə. “Mədəniyyət” qəz., Bakı, 2011, 13 may.
URL: <http://medeniyyet.az/page/news/13711/Rafiq-Babayev-fenomeni.html>

Tarana MAMEDOVA
Преподаватель АНК

**НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ТВОРЧЕСКОГО СТИЛЯ
РАФИКА БАБАЕВА**

***Резюме:** В статье исследуются различные аспекты творческого стиля Рафика Бабаева. Подчеркивается тесное переплетение трёх факторов его исполнительской деятельности - в качестве аранжировщика, джазмена и руководителя оркестра.*

***Ключевые слова:** Рафик Бабаев, аранжировщик, композитор, джазовые композиции*

Tarana MAMEDOVA
Lecturer of the ANC

A LOOK AT THE CREATIVE STYLE OF RAFIK BABAYEV

***Summary:** The article discusses the search for the creative style of Rafik Babayev, explores its various aspects. It also emphasizes three closely intertwined aspects of his performance art: the arranger, the jazzman and the director of orchestra.*

***Key words:** Rafik Babayev, arranger, composer, jazz compositions*

Rəyçilər: dosent İlqar Muradov
professor Azər Zeynalov